

**QORTI ĊIVILI
PRIM'AWLA**

**ONOR. IMĦALLEF
LAWRENCE MINTOFF**

Seduta tal-21 ta' Ottubru, 2019

Rikors Maħluf Numru 141/2016 LM

Simon Green (K.I. 365807L)

vs.

Mediterranean Crafts Co. Limited (C 45761)

Il-Qorti,

Rat ir-Rikors Maħluf ipprezentat fit-23 ta' Frar, 2016 mill-attur **Simon Green** (K.I. 365807L) (minn issa 'l quddiem "l-attur"), u maħluf minnu stess, li jgħid kif ġej:

1. *Illu huwa kien impjegat mas-soċjetà intimata sa mill-ewwel ta' Settembru tas-sena elfejn u għaxra (01/09/2010) u l-impjieg tiegħu ġie tterminat fid-dsatax ta' Novembru tas-sena elfejn u ħmistax (19/11/2015), kif ċertifikat mill-prinċipal tiegħu fit-terminazzjoni mal-ETC, "for health reasons" (Dok. A) u kif anke dikjarat fl-ittra ta' terminazzjoni (Dok. B);*

2. *Illi l-impjeg tiegħu kif itterminat for health reasons wara illi r-rikorrent ma rkuprax minn incident illi kien involut fih nhar l-20 ta' Novembru, 2014 fuq l-istess post tax-xogħol tas-soċjetà intimata, appuntu fil-factory floor tas-soċjetà intimata li jinsab fil-Crafts Village ta' Ta' Qali;*
3. *Illi dwar dan l-incident, anke jekk mhux fl-immedjat, sar rapport mal-Pulizija Eżekuttiva (Dok. C), u kif ukoll mal-Awtorità għas-Saħħa u s-Sigurtà fuq il-Post tax-Xogħol (Dok. D), dan tal-aħħar redatt mid-diretturi tas-soċjetà intimata qua prinċipal tar-rikorrent;*
4. *Illi l-incident fuq il-post tax-xogħol, li għalih taħti biss is-soċjetà intimata, ġara meta tpoġġew xkejjer tat-trab tal-fuħħar f'rokna mhux solita u taħt funtana tal-ilma taċ-ċeramika mdendla mal-ħajt, b'dan illi meta huwa refa' xkora minnhom, ħabat rasu bis-saħħa mal-istess funtana illi kienet tisperġi 'l barra mil-linja tal-ħajt, kif deskritt aħjar fl-immagħni tar-ritratt (Dok. E);*
5. *Illi konsegwenza tal-incident imsemmi, ir-rikorrenti soffra danni serji u diżabbiltà permanenti, kif ċertifikat minn Dr Josanne Aquilina u Mr Alec Sultana (Dok. F) u (Dok. G) rispettivament;*
6. *Illi r-rikorrenti kellu salarju ta' erba' mija u tliet Euro u wieħed u erbgħin ċenteżmu (€403.41) fil-ġimgħa meta soffra l-incident (Dok. H);*
7. *Illi s-soċjetà intimata ġiet interpellata diversi drabi sabiex tersaq għal-likwidazzjoni u konsegwenti ħlas tad-danni sofferti mir-rikorrenti, inkluż b'ittra uffiċjali, izda baqgħet inadempjenti;*

Għaldaqstant, ir-rikorrenti qiegħed jitlob umilment li din l-Onorabbli Qorti jogħgobha:

1. *Tiddikjara u tiddeċiedi illi s-soċjetà intimata hija unikament responsabbli għall-incident li seħħ nhar l-20 ta' Novembru, 2014 fil-factory floor tal-istess soċjetà intimata, f'liema incident ir-rikorrenti soffra (recte) danni serji, inkluż diżabbiltà permanenti;*
2. *Tillikwida d-danni sofferti mir-rikorrenti riżultat tal-incident hawn fuq imsemmi, okkorrendo jekk hemm bżonn, bil-ħatra ta' periti nominandi;*
3. *Tikkundanna lill-intimata sabiex tħallas lir-rikorrenti dawk is-somom li jiġu hekk likwidati a favur ir-rikorrenti.*

Bl-ispejjeż kollha, inkluż dawk tal-ittra uffiċjali u bl-imgħax legali skont il-liġi kontra s-soċjetà intimata li hija minn issa ingunta għas-subizzjoni, u bir-riserva għal kull azzjoni oħra li tista' tispetta lir-rikorrenti.

Rat ir-Risposta Maħlufa tas-soċjetà konvenuta **Mediterranean Crafts Company Limited** (C 45761) (minn issa 'l quddiem "is-soċjetà konvenuta"), li giet ipprezentata fit-18 ta' April 2016, u maħlufa minn Brian Grima (K.I. 18466M) għan-nom u in rappreżentanza tal-istess, li biha eċċepiet:

- 1. Illi l-ewwel talba tar-rikorrent in kwantu diretta kontra s-soċjetà esponenti hija infondata fil-fatt u fid-dritt u għandha tiġi miċħuda u dan stante illi l-istess esponenti mhijjex responsabbli għall-incident de quo, liema incident seħħ unikament bi ħtija tar-rikorrent stess meta naqas serjament milli jsegwi proċeduri ta' prudenza fl-eżekuzzjoni ta' xogħlu fuq il-lant, kif del resto huwa obligat jagħmel, hekk kif ser jirrizulta aħjar waqt it-trattazzjoni tal-kawża;*
- 2. Illi, di più, għall-kuntrarju ta' dak li qed jiġi allegat mir-rikorrent fir-rikors promutur, is-soċjetà esponenti dejjem aġixxiet b'diliġenza fejn, fost affarijiet oħra, dejjem aderiet ruħha mal-obbligi legali tagħha, fosthom dawk kontenuti fil-Kapitolu 424 tal-Liġijiet ta' Malta fejn saħqet (recte) sabiex tipprovi lill-impjegati tagħha, fosthom lir-rikorrent, a safe place of work kif ukoll a safe system of work. Għaldaqstant, in vista ta' dak appena premess, jispetta lir-rikorrent jipprova li s-soċjetà esponenti wettqet xi nuqqas illi jagħmilha b'xi mod responsabbli għall-incident mertu tal-kawża u l-grad ta' tali responsabbiltà;*
- 3. Illi t-tieni talba tar-rikorrent għandha għalhekk tiġi riġettata stante li ma hemmx danni x'jiġu likwidati favur l-istess rikorrent. Fi kwalunkwe każ u mingħajr preġudizzju għall-premess, l-entità tad-danni pretiżi mir-rikorrent huwa kontestat u għaldaqstant l-istess għandu jagħmel il-prova tad-danni skont il-liġi;*
- 4. Illi t-tielet talba tar-rikorrent għandha wkoll tkun miċħuda u dan għaliex is-soċjetà esponenti m'għandhiex tiġi kostretta tħallas ebda danni lill-istess rikorrent;*
- 5. Salv eċċezzjonijiet oħra premessi mil-liġi, bl-ispejjeż kontra r-rikorrent.*

Rat l-atti kollha tal-kawża.

Rat id-dokumenti li ġew esebiti in atti.

Semgħet ix-xhieda prodotti mill-partijiet.

Rat il-verbal tal-udjenja tat-3 ta' April, 2019 fejn il-partijiet ingħataw il-fakultà li jipprezentaw noti ta' sottomissjonijiet u fejn il-kawża tħalliet għal-lum għas-sentenza.

Rat in-noti ta' sottomissjonijiet tal-partijiet.

Il-kwistjoni bejn il-partijiet

L-attur kellu incident fuq il-post tax-xogħol, f'fabbrica gestita mis-soċjetà konvenuta, li l-attur kien impjegat magħha, li tipproduci xogħol artigjanali magħmul mit-tafal. L-attur jgħid li l-incident inkwistjoni seħħ meta tbaxxa sabiex jigbor xkora mimlija trab tal-fuħħar li kienet stivata taħt funtana mwaħħla ma' ħajt fil-fabbrika, bir-rizultat li meta refa' rasu, ħabatha mal-istess funtana, u konsegwenza ta' dan spiċċa jbati minn diżabilità permanenti. L-attur jgħid li l-ixkejjer tat-tafal mhux soltu li kienu jiggu stivati f'dak il-post partikolari, u huwa ma kellux l-ispazju meħtieġ biex jimmanuvra u jerfa' xkora b'piż sostanzjali, u kien għalhekk li seħħ l-incident. L-attur ilmenta wkoll minn nuqqas ta' prekawzjonijiet u mill-fatt li s-soċjetà konvenuta naqset milli tagħti tagħmir u ilbies protettiv lill-impjegati tagħha, meta dawn kienu mistennija li jaħdmu fi spazju ristrett. L-attur talab li s-soċjetà konvenuta tiġi dikjarata li kienet responsabbli għall-incident inkwistjoni, u talab ukoll il-likwidazzjoni u l-ħlas tad-danni sofferti minnu partikolarment in vista tal-fatt li wara dan l-incident huwa ma kienx baqa' jaħdem.

Min-naħa tagħha s-soċjetà konvenuta wiegħbet li hi m'għandha l-ebda responsabbilità x'iggorr għal dan l-incident, minħabba li kien l-attur li naqas li

jsegwi proċeduri ta' prudenza fl-esekuzzjoni tax-xogħol tiegħu. Is-soċjetà konvenuta eċċepiet ukoll li hi dejjem aġixxiet b'diligenza, u osservat l-obbligi legali tagħha, billi pprovdiet kemm *a safe place of work* għall-ħaddiema tagħha, kif ukoll ħaddmet sistemi siguri ta' xogħol. In vista ta' dan, is-soċjetà konvenuta wiegħbet li ma hemm ebda danni x'jiġu likwidati u hija ma kellha tiġi kkundannata tħallas ebda danni.

Provi u riżultanzi

Flimkien mar-rikors maħluf l-attur ippreżenta kopja ta' ittra datata l-1 ta' Diċembru, 2015 dwar it-terminazzjoni tal-impjieg tal-attur mibgħuta mill-*Employment and Training Corporation (ETC)*¹, minn fejn jirriżulta li t-terminazzjoni tal-impjieg tal-attur minn mas-soċjetà konvenuta kienet għal raġunijiet ta' saħħa, flimkien ma' kopja ta' ittra bla data mibgħuta lill-attur mis-soċjetà konvenuta² fejn gie mgħarraf li l-impjieg tiegħu kien qiegħed jiġi tterminat b'effett mid-19 ta' Novembru, 2015, u dan wara li hu naqas milli jirritorna lura għax-xogħol fi żmien sena wara d-data meta seħħ l-incident inkwistjoni. Giet ippreżentata wkoll kopja tar-rapport tal-Pulizija³, minn fejn jirriżulta li l-incident inkwistjoni seħħ fil-fabbrika tas-soċjetà konvenuta, wara li l-attur ipprova jqandel xkora li kienet tiżen 25kg, u hu u jerfagħha ħabat rasu ma' funtana li kienet imwaħħla mal-ħajt f'għoli ta' madwar metru mill-post fejn kienu stivati l-ixkejjer bit-tafal. Giet esebita wkoll kopja tal-applikazzjoni għall-benefiċċji soċjali li saret mill-attur.⁴ L-attur ippreżenta wkoll ritratt⁵ li juri

¹ A fol. 4 tal-proċess.

² A fol. 6 tal-proċess.

³ A fol. 7 tal-proċess.

⁴ A fol. 10 tal-proċess.

⁵ A fol. 16 tal-proċess.

L-mod kif l-ixkejjer kienu stivati taħt il-funtana inkwistjoni. L-attur ipprezenta wkoll kopja ta' żewġ rapporti mediċi li saru b'mod separat, wieħed mill-*consultant neurologist Dr Josanne Aquilina*⁶, u l-ieħor mill-*orthopaedic specialist Mr Alec Sultana*⁷, fejn jirriżulta li l-attur baqa' jilmenta minn uġiġħ fi spallejh u minn inabilità li jgħolli idu tal-lemin konsegwenza tad-daqqa li ħa fuq rasu fl-incident inkwistjoni. Il-konklużjoni tal-*consultant neurologist Dr Josanne Aquilina* kienet li:

“On neurological review he was found to have severe winging of the right scapula with weakness of the right serratus anterior. Investigations included imaging and electromyographic studies and he has been diagnosed to have an isolated long thoracic nerve injury on the right side.

He remains significantly disabled with pain of the right shoulder and inability to raise his right arm with no evidence of any recovery so far. He is unable to continue with his previous occupation as a ceramic artist.”

Mir-rapport tal-konsulent ortopediku Mr Alec Sultana jirriżulta li wara l-incident, l-attur beda jsofri minn uġiġħ qawwi fil-partijiet tal-lemin ta' ġismu, u sa aktar minn sena minn wara li seħħ l-incident, huwa kien għadu ristrett ħafna fil-pizijiet li seta' jqandel. Mr Alec Sultana li eżamina lill-attur madwar erbatax-il xahar wara li seħħ l-incident, ikkonkluda li l-attur ser jibqa' jsofri minn diżabilità permanenti fi spalltu tal-lemin, u konsegwenza ta' hekk hu ma jistax ikompli jaħdem bħala *ceramic artist* u lanqas ma jista' jagħmel xogħol manwali ta' ċerta diffikultà. Fir-rapport tiegħu Mr Sultana qal:

“The shoulder pain and limitation of shoulder movement are a direct result of the injury to the long thoracic nerve. This nerve damage leads to weakness of the muscles that attach the right scapula to the chest wall and explains the outward winging of the scapula whenever he attempts to move his shoulder. The shooting

⁶ A fol. 17 tal-proċess.

⁷ A fol. 18 tal-proċess.

pains he feels are due to the disc prolapse seen on MRI of the cervical spine. It has now been over a year since the injury and further improvement is most unlikely. The only option for the future is to undergo a major surgical procedure to fix the scapula to the chest wall. This will reduce the scapular winging and reduce his shoulder pain but at the expense of limiting his shoulder movement even further. He is due to see a specialist Shoulder Orthopaedic surgeon to evaluate this option."

Fir-rapport tiegħu l-konsulent ortopediku Mr Alec Sultana wasal għall-konkluzjoni li l-attur sofra debilità ta' 25% bħala riżultat dirett ta' dan il-korriment.

L-attur ippreżenta wkoll kopji tal-FS3 forms bħala prova tal-introjtu tiegħu mill-impjegat li kellu mas-soċjetà konvenuta fiż-żmien meta seħħ l-incident.⁸

Waqf l-udjenza tas-6 ta' Mejju, 2016, il-Qorti ħatret lil **Mr Frederick Zammit Maempel** bħala espert mediku sabiex wara li jeżamina lill-attur⁹, jirrelata dwar il-konsegwenzi tal-incident imsemmi fir-Rikors Maħluf fuq l-istat ta' saħħa tal-attur u jekk konsegwenza tal-istess incident l-attur garrabx xi debilità permanenti u f'liema grad.

L-attur **Simon Green** fl-*affidavit* tiegħu¹⁰ qal li hu dam impjegat mas-soċjetà konvenuta għal perijodu ta' erbatax-il sena, u hu kien impjegat bħala ċeramista jew *pottery-maker*, fuq bażi *full-time* sal-20 ta' Novembru, 2015. Qal li dakinhar tal-20 ta' Novembru, 2014, hu kien qiegħed jaħdem fuq skultura li kellha titwaħħal mal-parti ta' isfel ta' gallerija, u Brian Grima, wieħed mid-diretturi tas-soċjetà konvenuta kien staqsieh jekk hu setax jaħdem it-tafal b'idejh minflok Josette Caruana li kienet tagħmel dan ix-

⁸ A fol. 20 tal-proċess.

⁹ A fol. 32 tal-proċess.

¹⁰ A fol. 36 tal-proċess.

xogħol, u dan għaliex il-magna li soltu kienet tintuża biex jinħadem it-tafal ma kinitx qiegħda tiffunzjona u minħabba f'hekk it-tafal kellu jinħadem bl-idejn. L-attur qal li l-ixkejjer bil-fuħħar, kemm dak iebes kif ukoll dak artab, kienu maħżuna fl-istess post, u f'dak iż-żmien hu kien qiegħed jiffoka aktar fuq l-aspett artistiku tax-xogħol milli jaħdem it-tafal għaliex xi żmien qabel kien għamel operazzjoni tal-ftuq. Spjega li minħabba f'hekk hu kien ilu ċertu żmien ma jerfa' xkejjer tat-tafal. Qal li s-soltu l-ixkejjer tat-tafal kienu jitpoġġew f'nofs il-fabbrika jew fil-kantina, iżda f'dik l-okkażjoni partikolari l-ixkejjer tat-tafal tpoġġew wara l-makkinarju li bih kien jinħadem it-tafal, *ir-ram press / pug mill / rotating press*. L-attur qal li hekk kif refa' l-ixkora bit-tafal li kellu bżonn, ħabat rasu ma' funtana li kienet imwaħħla mal-ħajt f'għoli ta' metru 'l fuq mill-art. L-attur qal li l-*management* tas-soċjetà konvenuta kien għamel rikonfigurazzjoni tal-ispazju tal-fabbrika sabiex jinħoloq aktar spazju, u l-ixkejjer tat-tafal tpoġġew f'żona ristretta, konfinata u żgħira ħafna. Qal li biex jerfa' l-ixkora bil-piż tagħha ta' madwar 25 kg, huwa kellu jitfa' ħafna saħħa fuq saqajh, u kellu jitla' mill-art kemm jista' jkun malajr sabiex ikun jista' jerfagħha. L-attur qal li kien dak il-ħin li ħabat rasu mal-funtana li kienet imwaħħla mal-ħajt metru u nofs mill-art. Dwar id-deċiżjoni li kienet ittieħdet li l-ixkejjer tat-tafal jitpoġġew taħt il-funtana, l-attur qal:

"It certainly was not wise and prudent for whoever within the company took the decision to put 25kg of sacks of clay just under a structure protruding from the wall, when to pick up such a sack, one has to bend downwards and exercise strength to lift up the rather heavy sack. Whoever placed and/or took the decision to place the sacks there should have either removed the protruding or provided for some safety measure or laid the sacks further out from the wall from which the structure was protruding."

L-attur kompli jgħid li hu kien irraporta l-incident lil Brian Grima, għax kellu d-demm ħiereg, filwaqt li madwar siegħa wara li seħħ l-incident, beda jhossu stordut u talab permess biex imur id-dar sabiex jara tabib. Qal li l-għada tal-incident hu reġa' mar ix-xogħol b'ugħi fi spallejh, u minkejja li pprova jkompli jaħdem fuq l-iskultura li kien beda jaħdem fuqha fil-ġranet ta' qabel, hu mill-ewwel inħakem mill-ugħi u għalhekk kellu jitlaq minn fuq il-post tax-xogħol. Qal li hu mill-ewwel mar jara speċjalista, u wara sensiela ta' testijiet mediċi gie stabbilit li hu kien qiegħed ibati minn diżabilità permanenti fil-grad ta' 25%. Qal li wara li l-impjeg tiegħu mas-socjetà konvenuta gie tterminat, huwa beda jirċievi pensjoni tal-invalidità ta' €19.59 fil-ġimgħa.

L-espert maħtur mill-Qorti **Mr Frederick Zammit Maempel**, ipprezenta r-rapport tiegħu fir-Registru tal-Qorti fit-8 ta' Mejju, 2016.¹¹ Mr Zammit Maempel fir-rapport tiegħu kkonstata li wara l-incident inkwistjoni, l-attur ma ħadem qatt iżjed, u dan baqa' jsofri minn ugħi kontinwu fil-kozz t'għonqu, bl-ugħi jizdied kull meta l-attur idawwar rasu jew jerfa' xi haġa, kif ukoll baqa' jbati minn ugħi fi spalltu l-leminja. L-espert mediku ġudizzjarju qal li l-attur kellu nuqqas ta' moviment fl-għonq u wġiħ fil-muskolu *trapezius* tal-lemin, kif ukoll fuq l-aħħar rukkell ċervikali u l-ewwel żewġ irkiekel torakali. L-eżami nevrolōġiku tad-dirgħajn wera nuqqas fil-*long thoracic nerve* tal-lemin, u dgħjufija fis-saħħa tal-ponn lemini. Gie stabbilit ukoll li l-attur kellu restrizzjoni ta' movimenti attivi tal-ispalla leminja u nuqqas fil-muskolu *serratus anterior* tal-lemin. L-espert mediku ġudizzjarju kkonkluda r-rapport tiegħu billi qal illi:

“Is-Sur Green ġarrab nuqqas permanenti fil-funzjoni tad-driegħ lemini bħala riżultat ta' ħsara tan-nerv fuq imsemmi. Għandu wkoll ħsara f'disk f'għonqu (però mingħajr nuqqas nevrolōġiku oġġettiv li ġej minn dan il-livell) li huwa responsabbli

¹¹ A fol. 43 tal-proċess.

għal xi ftit nuqqas ta' moviment u uġiġh; li x'aktarx jitjiebu bil-mogħdija taż-żmien. Is-Sur Simon Green garrab diżabilità permanenti stmata 18% (tmintax fil-mija) bħala riżultat tal-inċident ta' Novembru 2014."

Waq t l-udjenja tal-14 ta' Novembru, 2016, xehdet **Dr Josanne Aquilina**¹², li qalet li l-attur kien ġie riferut lilha mill-konsulent ortopediku Mr Alec Sultana, u hi kienet ratu l-ewwel darba fi Frar tal-2015 fl-Isptar Mater Dei. Ix-xhud qalet li l-attur kien qalilha li kellu inċident fuq il-post tax-xoġhol fejn kien ħabat rasu, u wara xi żmien beda jħoss uġiġh intensiv deskritt bħala '*xokkijiet*' fil-parti tal-lemin ta' ġismu. Ix-xhud qalet li l-attur baqa' jilmenta minn uġiġh qawwi, kif ukoll minn nuqqas ta' saħħa f'idejh, kif ukoll għax ma setax jgħolli l-ispalla l-leminija. Qalet li meta invistatu, sabet li kellu *wasting*, inxif tal-muskoli fl-ispalla l-leminija, liema inxif kien wieħed sostanzjali. Ix-xhud qalet li dan l-inxif iseħħ minħabba li tkun saret ħsara lin-nerv tal-muskoli tal-ispalla, u minkejja li tatu diversi trattamenti, il-muskolu baqa' ma gabx is-saħħa tiegħu. Ix-xhud spjegat li l-attur ġie riferut lilha minn Mr Sultana, minħabba li dan ma setax isib spjegazzjoni għas-sintomi li kien qiegħed jippreżenta l-attur. Ix-xhud qalet li min-naħa tagħha hija kienet stabbiliet li l-ħsara li kellu l-attur fin-nerv, kienet riżultat ta' xi tip ta' trawma li dan kellu.

Waq t l-istess udjenja deher **Lawrence Bugeja** in rappreżentanza tal-Isptar Mater Dei, li ppreżenta kopja tal-*file* mediku tal-attur.¹³

Waq t l-udjenja tal-10 ta' April, 2017 xehed il-**PL Sean Meli**, mid-Dipartiment tas-Sigurtà Soċjali¹⁴, li ppreżenta dokumenti dwar il-ħlasijiet li rċieva l-attur wara li applika għall-benefiċċju tal-korriment, dokumenti relatati mal-*injury*

¹² A fol. 55 tal-proċess.

¹³ A fol. 64 et seq. tal-proċess.

¹⁴ A fol. 259 tal-proċess.

benefit li dan ingħata, kif ukoll dettalji tal-bordijiet li deher quddiemhom l-attur. Ix-xhud spjega li l-attur ingħata l-benefiċċju tal-invalidità b'effett mis-6 ta' Ottubru, 2016.¹⁵ Waqt l-udjenza tal-10 ta' Mejju, 2017, dan l-istess xhud ippreżenta sensiela ta' ċertifikati mediċi tal-attur, u applikazzjonijiet oħra għal *injury benefits* li kien għamel ferm qabel seħħ l-incident inkwistjoni.¹⁶

Waqt l-udjenza tas-16 ta' Novembru, 2017 saret l-eskussjoni tal-espert mediku ġudizzjarju **Mr Frederick Zammit Maempel**¹⁷, li qal li fir-rapport tiegħu sar riferiment għad-dinamika tal-incident skont kif ġiet spjegata lilu mill-attur. Ix-xhud ikkonferma li l-attur kien qallu li l-impatt seħħ ma' funtana, u li wara dan l-incident huwa kellu jmur għand numru ta' speċjalisti. Żied jgħid li l-attur kien infurmah li fil-passat kellu interventi mediċi oħra, fosthom tal-ftuq, u kien hemm żmien meta l-attur kien isofri minn uġiġħ fl-ispalla tal-lemin u kien ġie stabbilit li dan kien qiegħed isofri minn *repetitive movement strain* li ġie mfejjaq minnha b'kors ta' fiżjoterapija. Ix-xhud qal li minkejja li jista' jkun li l-attur wegġa' driegħu l-lemini tmien snin qabel, madanakollu żgur li ma kellux *winging* fejn il-ġewnaħ jinqala' 'l barra, kif jidher li ġara wara l-incident inkwistjoni. Ix-xhud spjega:

“... ma nistax inkun kategoriku. Però jekk aħna nieħdu li qalli hu, qal li kellu *repetitive strain* u bil-*physiotherapy* fejq. *Repetitive strain* huwa muskolari. Iġifieri ma niskantax li jġibuh tajjeb. Jekk baqa' jhoss xi haġa, żgur li ma semmihilix. Però l-kumplement illi semmieli huwa konsistenti kemm mal-eżami tiegħi, mal-EMG ...”

Ix-xhud kompli jispjega li meta l-ġewnaħ jinqala' 'l barra, il-persuna tbatu minn uġiġħ kbir, li jikkawża tnaqqis fil-funzjoni tad-drigħ. Żied jgħid li meta l-attur

¹⁵ A fol. 263 et seq. tal-proċess.

¹⁶ A fol. 281 et seq. tal-proċess.

¹⁷ A fol. 352 tal-proċess.

ħabat rasu, ġiet ikkawżata ħsara fil-*long thoracic nerve* li hu nerv li jibda fl-għonq u jibqa' niezzeż sa tliet kwarti tal-kaxxa tas-sider.

L-*eskussjoni ta' Mr Zammit Maempel* tkomplet waqt l-udjenza tal-10 ta' Jannar, 2018¹⁸, fejn għad-domanda li l-attur seta' kien qiegħed isofri minn *winging* qabel l-incident mertu ta' dawn il-proċeduri, wieġeb li huwa kien ra notamenti tal-isptar li ġew esebiti anki fl-atti ta' din il-kawża, minn fejn jirrizulta li wara li l-attur ġie eżaminat minn Mr Alec Sultana fis-sena 2008, fi żmien meta l-attur ukoll kien qiegħed jilmenta minn uġiġħ fl-ispalla, dan kien niżzeż in-notament '*no winging of scapula*'. Mr Zammit Maempel żied jgħid li minn dak li seta' jara hu, ma kien hemm l-ebda ħjiel li fis-sena 2008 kien hemm dan il-*winging*, u l-unika ħaġa li hu seta' jikkonstata kienet li dak iż-żmien l-attur kien qiegħed jilmenta minn uġiġħ fi spalltu, restrizzjoni fil-moviment u minn *tenderness* fil-muskoli. Mr Zammit Maempel żied jgħid li wara li tkellem mal-attur, kien ikkonstata li wara dan l-episodju ta' wġiġħ li seħħ fis-sena 2008, l-attur kien irritorna fuq il-post tax-xoġħol, u kien l-episodju tal-2014 li tah il-*winging* li affettwa l-funzjoni ta' driegħu u li wassal biex lill-espert mediku ġudizzjarju jattribwixxi percentwal sostanzjali ta' debilità permanenti konsegwenza tal-imsemmi incident.

Waqt l-udjenza tal-1 ta' Marzu, 2018, xehed **Mr Alec Sultana**¹⁹, li kkonferma r-rapport tiegħu tas-6 ta' Jannar, 2016 esebiti fl-atti ta' dawn il-proċeduri, u qal li hu kien ra lill-attur qabel seħħ l-incident inkwistjoni. Ix-xhud spjega x'inhu l-kunċett ta' *winging* u qal li l-*iscapula* hija l-għadma ta' wara tal-ispalla. Jekk wieħed jimbotta 'l quddiem, din toħroġ 'il barra minn mal-qafas tas-sider, minħabba li l-muskolu li jżommha f'postha hu pparalizzat. B'riferiment għar-

¹⁸ A fol. 359 tal-proċess.

¹⁹ A fol. 373 tal-proċess.

riżultat tal-*MRI scan* li kien sar fuq l-attur fid-9 ta' Jannar, 2015, ix-xhud qal li minn dan it-test irriżulta li l-attur kellu *slip disk*, u kien dan li kien qiegħed jikkawża l-uġiġħ estrem li kien qiegħed jesperjenza l-attur. Ix-xhud qal li l-fatt li meta seħħ l-inċident, l-attur kien qiegħed jerfa' piż ta' 25 kilo, ifisser li dan kien qiegħed jiġbed il-muskoli u n-nervituri ta' għonqu. Qal li l-pressjoni li kien hemm fuq id-*disk* ikkawżat *rupture* fl-istess disk, u dan kien qiegħed jagħfas fuq in-nervitura li tgħaddi eżatt minn hdejh. Ix-xhud qal li mill-*file* mediku jirriżulta li l-attur kien mar l-isptar f'Ġunju tal-2009 minħabba uġiġħ fl-ispalla tal-lemin, u minn hemmhekk kien gie riferut għal sessjonijiet tal-fizjoterapija u ngħata wkoll injezzjonijiet minħabba l-uġiġħ. Ix-xhud qal li r-riżultanzi dwar l-ilmenti li kellu l-attur qabel l-inċident ma jikkombacjawx mal-inċident inkwistjoni minħabba li l-ħsara li saret fl-inċident irriżultat fin-nervituri, filwaqt li l-ilmenti li kellu l-attur qabel, kienu minħabba ħsara fil-*muscle* tal-ispalla. Fi kliem ix-xhud:

“Għax l-ewwel darba kienet problema bl-ispalla, fil-*muscle* tal-ispalla. Kienet iffjammata. Din id-darba l-problema kienet in-nerv li jissupplixxi l-*muscle* li kien imċarrat allura minħabba f'hekk wieħed mill-*muscles* ma setax jaħdem li huwa *muscle* differenti milli, milli dak li kellu fjammat fil-bidu għax dak il-*muscle* li kellu ffjammat fil-bidu qiegħed hawn fuq. Dan li qed ngħid li kien affettwat mill-*injury* kien hawn wara u jaffettwa l-ispalla mhux direttament mill-*gog* imma mill-*iscapula* għax bħal m'għidtlek jekk jerfa' jew jimbotta din l-*iscapula* ħa toħroġ 'il barra.”

Ix-xhud qal li minkejja li l-attur jista' jgħaddi minn proċedura kirurgika fl-ispalla sabiex inaqqas l-uġiġħ, madanakollu hu ma jistax jiddetermina *a priori* jekk din il-proċedura hijiex ser taffettwa r-rata ta' dizabilità permanenti li jinsab sugġett għaliha l-attur fil-preżent, anki minħabba li din l-operazzjoni hija waħda riskjuża ħafna.

L-attur **Simon Green** xehed waqt l-udjenza tad-19 ta' April, 2018²⁰, fejn qal li hu kien ilu jaħdem mas-soċjetà konvenuta għal perijodu ta' erbatax-il sena. L-attur qal li f'xi żmien kien inqala' diżgwid bejn l-aħwa li kienu diretturi tal-kumpannija, u l-fabbrika li kienu joperaw minnha għet diviża fi tnejn. L-attur qal li minkejja li hu kien impjegat mas-soċjetà konvenuta bħala *ceramic artist*, ix-xogħol tiegħu kien jinvolvi wkoll l-għoti ta' pariri dwar il-manifattura u d-disinn ta' prodotti godda, kif ukoll kien jagħti sehmu sabiex jiġi assigurat li l-produzzjoni fil-fabbrika timxi kif suppost.²¹ Qal li minkejja li ħafna mit-tafal li jintuża fil-produzzjoni jasal lest, dan mhux dejjem ikun maħdum skont l-ispeċifikazzjonijiet tax-xogħol u għalhekk ikun hemm bżonn li jsir xogħol ieħor fuqu. L-attur ikkonferma wkoll li tul is-snin li hu kien ilu impjegat tas-soċjetà konvenuta, kien hemm diversi istanzi fejn hu kellu jaħdem fuq ir-rikostituzzjoni tat-tafal. Ix-xhud qal li filwaqt li normalment il-boroż tat-tafal kienu jinżammu f'nofs il-fabbrika, dakinhar li seħħ l-incident il-borża tat-tafal li kellu bżonn jaħdem fuqha l-attur kienet qiegħda f'post differenti, proprju taħt il-funtana li ħabat rasu magħha.

Il-kontroeżami tal-attur tkompla waqt l-udjenza tal-21 ta' Mejju, 2018²², fejn ikkonferma li l-borża tat-tafal li huwa għabar kienet taħt funtana mwaħħla mal-ħajt. Qal li minkejja li l-funtana kienet ilha hemm imma fil-miftuħ, imbagħad kienet għet mgħottija b'xi makkinarju. Dak il-ħin li tbaxxa biex jerfa' l-borża tat-tafal, moħħu kien aktar fl-għażla tal-borża tat-tafal milli f'affarijiet oħra. L-attur qal ukoll li l-funtana mhux minn dejjem kienet imwaħħla ma' dan il-ħajt, u kienet ilha hemm madwar sentejn jew tlieta. B'riferiment għar-ritratt esebit

²⁰ A fol. 391 tal-proċess.

²¹ Fi kliem l-attur, "*I virtually run the factory. ... Which entails creating works of art in ceramics, obviously and sculpture but also production growing which is the mass production of pottery. The designing and making the moulds (recte) for the machines which must be used.*"

²² A fol. 396 tal-proċess.

a fol. 16 tal-proċess, l-attur qal li fl-inħawi fejn seħħ l-incident kien hemm tliet magni, ilkoll maġenb il-funtana, bi spazju ta' ftit pulzieri fejn wieħed seta' jimmanuvra, u fil-ħin meta tbaxxa sabiex jerfa' l-ixkora bit-tafal, hu kien qiegħed jikkonċentra fuq dawn il-boroż u fuq liema waħda kellu jagħzel sabiex ikun jista' jaħdem fuq il-biċċa xogħol li tqabbd jagħmel. L-attur qal li l-funtana kienet tisporgi 'l barra madwar tmien pulzieri, filwaqt li l-għoli mill-art tal-funtana kien ta' madwar metru u nofs. L-attur zied jispjega li bil-mod kif kienu stivati l-ixkejjer tat-tafal, dawn ukoll kienu joħorġu 'l barra mill-ħajt. Spjega kif hu waqaf quddiem il-boroż tat-tafal u miel 'il quddiem sabiex ikun jista' jaqbad il-borża min-nofs tagħha, filwaqt li beda jħares lejn il-boroż tat-tafal u jara liema kienet l-aktar waħda adattata għall-użu li ried, u dan minħabba li l-konsistenza tat-tafal fil-boroż ma tkunx kollha l-istess. Qal li borża tafal li tiżen 25 kilo tkun tqila ħafna, u sabiex din tintrefa' mill-art, ikun hemm il-ħtieġa li tintefa' 'l fuq mill-ispalla sabiex tkun tista' tikkontrollaha.²³ L-attur ikkonferma li fis-sena 2008 huwa kellu bżonn l-assistenza medika minħabba f'uġiġh li kellu fi spalltu u fil-ġogi, u qal li dak iż-żmien kien ġie stabbilit li hu kien qiegħed ibati minn *rotator cough injury* li tiġi minn movimenti ripetuti. Kompla jgħid li dak iż-żmien huwa kien dam disa' xhur imur għal sessjonijiet tal-fizjoterapija, sakemm ħassu tajjeb biżżejjed li seta' jerġa' jibda jmur ix-xogħol. Dak iż-żmien hu kien deher quddiem il-bord mediku li kien stabbilixxa li hu kien tajjeb biżżejjed biex seta' jirritorna lura x-xogħol. B'riferiment għall-incident mertu tal-kawża, l-attur qal li l-magni kienu tpoġġew viċin il-funtana inkwistjoni ftit ġimgħat qabel, u l-ixkejjer bit-tafal kienu tpoġġew taħt il-funtana xi jumejn qabel seħħ l-incident inkwistjoni. L-attur qal ukoll li fiz-żmien meta kien

²³ Fi kliem l-attur: "[i]t's a heavy piece of clay so to actually lift it off the ground you have to physically jerk the bag up and then get control of it. If I hadn't hit my head you would lift it up, get control of it and then either carry it in yours arms like this or over your shoulders and carry out like that."

impjegat mas-soċjetà konvenuta hu qatt ma ngħata ilbies protettiv, u kien ġie operat għall-ftuq minħabba li kien qandel l-imwejjed bil-wiċċ tal-lava mingħajr ma kellu tagħmir apposta. L-attur qal li fil-fabbrika kien isir użu minn kimiki li jistgħu jkunu tossiċi, u l-ħaddiema ma kinux ipprovduti b'tagħmir bħal ingwanti, maskri u nuċċalijiet protettivi.

Waqt l-udjenza tat-8 ta' Ottubru, 2018 xehed **Charlo Vella**²⁴, in rappreżentanza tas-soċjetà Elmo Insurance, li qal li s-soċjetà konvenuta hija assikurata mal-kumpannija tiegħu, u kienet ilha hekk assikurata minn ferm qabel seħħ l-incident inkwistjoni. Ix-xhud qal li hu kien aċċeda fis-sit tal-fabbrika inkwistjoni, u seta' jikkonstata li l-makkinarju li jintuża huwa wieħed kbir li mhux faċli li wieħed iċaqalqu. Ix-xhud qal li l-funtana inkwistjoni ma kinitx waħda kbira, u kienet sporguta 'l barra madwar tnax-il ċentimetru, filwaqt li kienet f'għoli ta' madwar metru mill-art.

Waqt l-udjenza tad-9 ta' Jannar, 2019 xehed **David Grima**, *managing director* tas-soċjetà konvenuta.²⁵ Dan qal li originarjament hu u Brian Grima kienu diretturi ta' kumpannija bl-isem ta' Bristow Potteries, iżda fis-sena 2010 bdew kumpannija ġdida bl-isem Mediterreanean Crafts Limited, u b'hekk infirdu minn Bristow Potteries. Ix-xhud qal li x-xogħol tas-soċjetà Mediterreanean Crafts għadu jsir mill-istess sit ta' Bristow Potteries, għalkemm il-fabbrika kienet inqasmet fi tnejn. Qal li s-soċjetà l-ġdida Mediterreanean Crafts Limited baqgħet tagħmel xogħol ta' ċeramika, u ma' dan ix-xogħol ziedet il-produzzjoni ta' imwejjed u bankijiet tal-kċina, li jiġu impingija bl-idejn. Ix-xhud zied jgħid li fiż-żmien meta seħħ l-incident inkwistjoni, is-soċjetà konvenuta kienet fi stadju fejn qiegħda tipprova taqta' x-xogħol li kienet tagħmel fil-

²⁴ A fol. 411 tal-proċess.

²⁵ A fol. 419 tal-proċess.

passat, sabiex tibda tiffoka fuq ix-xogħol il-ġdid ta' wcuħ tal-kċejjen u imwejjed. Ix-xhud kompli jgħid li l-attur beda mal-kumpannija Bristow Potteries bħala *skilled labourer*, u kien jaħdem it-tafal, u wara ġie assimilat mal-kumpannija Mediterreanean Crafts Company Limited. Qal ukoll li minkejja li x-xogħol ta' tpingija ma kienx l-aktar xogħol għal qalb l-attur, wara xi żmien dan kien dera jagħmlu, anki minħabba li x-xogħol l-ieħor li kien isir fil-fabbrika kien beda jonqos. Ix-xhud qal li l-funtana inkwistjoni kienet ilha mwaħħla mal-ħajt madwar sentejn jew tlieta, sa mill-bidu nett li kienu bdew joperaw bħala Mediterreanean Crafts Company Limited. Ikkonferma wkoll li meta saret il-qasma tal-fabbrika, l-ispazju fuq ġewwa tal-fabbrika inbidel. Qal ukoll li l-boroż tat-tafal kienu ilhom jiġu stivati taħt il-funtana inkwistjoni. Ix-xhud qal li fiż-żmien meta seħħ l-incident, il-kumpannija ma kellhiex ufficjal għas-saħħa u s-sigurtà tal-ħaddiema, u bħala tagħmir protettiv, madwar il-fabbrika kien hemm numru ta' *fire extinguishers* u gvieret għall-użu f'każ li jkun hemm ħruq. Ix-xhud żied jispjega li x-xogħol li jsir fil-fabbrika tas-soċjetà konvenuta ma jistax jiġi kklassifikat bħala xogħol industrijali, iżda huwa xogħol artigjanali. Komplu jgħid li l-funtana kienet imwaħħla mal-ħajt għal skopijiet ta' wiri tax-xogħol artistiku prodott mill-ħaddiema tal-kumpannija, u meta jidhlu t-turisti fil-fabbrika dawn jiddawru mal-fabbrika kollha sabiex ikunu jistgħu jaraw ix-xogħlijiet li din tipproduci. Żied jgħid li l-ispazju fuq ġewwa tal-fabbrika naqas u għalhekk l-ispazju intern kellu jintuża għal diversi skopijiet, fosthom biex isir ix-xogħol, biex jinħażen il-materjal li jrid jintuża, kif ukoll bħala *display area* għal min ikun interessat li jara l-prodotti.

Fl-istess udjenza xehed **Brian Grima**²⁶, li qal li hu direttur tas-soċjetà konvenuta u kien ilu f'dak ir-rwol mis-sena 2010. Dan ix-xhud qal li dakinhar li

²⁶ A fol. 433 tal-proċess.

seħħ l-incident inkwistjoni, hu kien prezenti fil-fabbrika, u kien qiegħed jagħmel superviżjoni tax-xogħol li kellu jsir. Qal li l-attur intalab jimmudella oġġett partikolari, u kien għalhekk li dan mar iġib it-tafal sabiex ikun jista' jibda x-xogħol. Ix-xhud qal ukoll li jista' jkun li ma kinitx l-ewwel darba li l-attur intalab iġib it-tafal minn dak il-post partikolari, jiġifieri minn taħt il-funtana.

Ix-xhud **Josette Caruana** fl-*affidavit* tagħha qalet²⁷ li hi impjegata mas-soċjetà konvenuta u taħdem bħala *labourer*, tagħmel ftit minn kollox, fosthom xogħol ta' preparazzjoni tat-tafal biex ikun jista' jinħadem, kif ukoll kienet tieħu ħsieb tipprepara *slabs* tat-tafal sabiex dawn ikunu jistgħu jintużaw għal xogħol ta' mudellar. Ix-xhud qalet li l-funtana inkwistjoni kienet ilha fl-istess post mis-sena 2010, u din kienet waħda mix-xogħlijiet li ħadem fuqhom l-attur, u kienet twaħħlet f'dak il-post mill-attur innifsu. Ix-xhud qalet ukoll li t-tafal kien ilu jinżamm maħzun mal-ħajt taħt il-funtana għal żmien twil. Qalet li kienet hi li poġġiet il-boroż tat-tafal taħt il-funtana, u minħabba li l-funtana hi żgħira, dawn kienu jestendu 'l barra ferm aktar mill-funtana. Qalet li biex tqandel borża bit-tafal, hija kienet tiġbed il-borża lejha, imbagħad terfagħha, sabiex b'hekk tevita li tagħmel pressjoni fuq daharha. Ix-xhud qalet li dakinhar li seħħ l-incident, hija kienet xogħol fil-fabbrika, u saret taf li l-attur kellu incident minħabba li kien mar jgħidilha huwa stess.

Il-kontroeżami ta' **Brian Grima** sar waqt l-udjenza tat-3 ta' April, 2019²⁸, fejn ikkonferma li dakinhar li seħħ l-incident, hu kien qiegħed jagħmel superviżjoni ta' dak kollu li kien qiegħed jiġri fil-fabbrika, kemm-il ħaddiema, l-imħażen, il-fabbrika, kif ukoll il-*coffee shop* li hemm fuq is-sit. Ix-xhud qal li l-boroż tat-tafal kienu ilhom jiġu stivati taħt il-funtana inkwistjoni madwar sena, u qal

²⁷ A fol. 439 tal-proċess.

²⁸ A fol. 447 tal-proċess.

ukoll li f'dak iż-żmien l-attur ma kienx qiegħed jagħmel użu minn dan it-tafal minħabba li kien għadu kif għamel l-operazzjoni tal-ftuq. Ix-xhud ikkonferma li fl-aħħar xhur qabel seħħ l-incident, fil-fabbrika tas-soċjetà konvenuta kien beda proċess biex isir użu aħjar mill-ispazju disponibbli, u biex l-affarijiet fil-fabbrika jiġu ppustjati aħjar.

Fl-udjenza tat-3 ta' April, 2019 sar il-kontroezami ta' **Josette Caruana**²⁹, li qalet li bħala parti mix-xogħol tagħha ta' kuljum, hi kienet tipprepara t-tafal, u fost il-ħaddiema li jużaw ħafna t-tafal kien hemm l-attur. Ix-xhud ikkonfermat li kienet hi li poġġiet it-tafal taħt il-funtana, fuq struzzjonijiet mogħtija lilha mid-diretturi tas-soċjetà konvenuta. Hi spjegat li l-passaġġ ta' quddiem il-funtana kien imblukkat bit-tafal u għalhekk kien diffiċli li wieħed jasal għalih jekk ma jitneħħewx l-ixkejjer bit-tafal, u kien hemm ċirkostanzi fejn it-tafal tressaq bit-*trolley* sabiex ikun hemm aċċess għal dan il-passaġġ. Ix-xhud qalet li hija kienet tiegħu t-tafal minn taħt il-funtana ta' kuljum, u qatt ma kellha problemi biex tagħmel dan.

Konsiderazzjonijiet legali

F'kawżi ta' din ix-xorta l-Qorti trid fl-ewwel lok teżamina l-provi prodotti mill-partijiet sabiex tiddetermina l-kwistjoni dwar ir-responsabbiltà għall-incident inkwistjoni, u dan qabel jiġu kkonsidrati t-talbiet l-oħra tal-attur fir-rigward tal-likwidazzjoni u l-kundanna għall-ħlas tad-danni sofferti minnu. L-incident fejn safa mwegġa' l-attur b'mod tali li dan baqa' ma rritornax lura għax-xogħol

²⁹ A fol. 452 tal-proċess.

mas-soċjetà konvenuta, seħħ fuq il-*factory floor* tas-soċjetà konvenuta fejn isir xogħol ta' artigjanat ta' ogġetti taċ-ċeramika u t-tafal.

Mill-provi miġjuba quddiem il-Qorti jirriżulta li l-ispazju li topera minnu s-soċjetà konvenuta kien ġie diviż wara li kien hemm riorganizzazzjoni fil-kumpannija bl-isem Bristow Potteries, bil-konsegwenza li l-ispazju tal-fabbrika originali nqasam fi tnejn. Jirriżulta li meta twieldet il-kumpannija Mediterreanean Crafts Company Limited, id-diretturi tagħha bdew jippruvaw joħolqu linji ġodda ta' produzzjoni. L-ispazju tal-fabbrika minn fejn issir il-produzzjoni tal-prodotti artigjanali beda jintuża wkoll għall-wiri ta' prodotti maħduma mill-istess kumpannija, kif ukoll għall-ħażna ta' materja prima li tintuża fix-xogħol, bħalma huma l-ixkejjer tat-tafal. F'dan l-ispazju tqiegħed ukoll il-makkinarju li jintuża f'dan ix-xogħol, li ġie deskritt mir-rappreżentant tal-Elmo Insurance bħala makkinarju tqil u li mhux faċli li wieħed iċaqalqu. Fil-fabbrika hemm ukoll *coffee shop*. Inoltre jirriżulta li l-fabbrika tospita ta' kuljum għadd ta' viżitaturi, fosthom turisti li jittieħdu jaraw il-prodotti artigjanali maħduma hemmhekk. Fost il-prodotti għall-wiri, kien hemm funtana li nħadmet mill-attur u li tpoggiet mal-ħajt għall-wiri. Jirriżulta wkoll mill-provi li d-diretturi tal-kumpannija riedu jassiguraw li jagħmlu l-aħjar użu mill-ispazju li kellhom għad-dispożizzjoni tagħhom, u kienet ittieħdet id-deċiżjoni li l-ispazju ta' taħt il-funtana jintuża sabiex fih jiġu stivati l-ixkejjer tat-tafal, liema xkejjer jirriżulta li kienu tqal ħafna. L-incident inkwistjoni seħħ proprju meta l-attur tbaxxa sabiex iqandel waħda minn dawn l-ixkejjer, għamel manuvra biex jerfa' l-ixkora 'l fuq minn spalltu, u waqt li għamel hekk ħabat rasu mal-funtana, li kienet imwaħħla mal-ħajt u sporguta 'l barra. Jirriżulta wkoll wara l-incident, għad li għall-ewwel l-attur ipprova jkompli bix-xogħol tiegħu, wara xi ħin beda jhossu ma jiflaħx u ddecieda li jitlaq minn fuq

ix-xogħol sabiex imur jara tabib. L-għada tal-incident ipprova jidħol xogħol, iżda dakinhar inħakem minn uġiġh qawwi, tant hu hekk li kellu jitlaq mix-xogħol, u minn hemmhekk bdew sensiela ta' testijiet mediċi sabiex jiġi stabbilit x'kien li qiegħed jikkawża dan l-uġiġh u r-restrizzjonijiet fil-moviment li l-attur żviluppa wara l-incident. L-attur fittex l-għajjnuna ta' *neurologist* u ta' konsulent ortopediku, li t-tnejn li huma kkonkludew li l-attur kien ser jibqa' jsofri minn debilità permanenti konsegwenza tad-daqqa li qala' f'rasu li affettwatlu n-nervituri ta' għonqu u ta' spallejh.

Il-Qorti ħatret ukoll espert mediku li wara li eżamina lill-attur, wasal għall-istess konkluzjonijiet tal-esperti mediċi *ex parte* u qal li l-attur qiegħed isofri minn *winging of the scapula* li kkawżatlu 18% dizabilità permanenti. B'differenza mill-konkluzjonijiet tal-konsulent ortopediku *ex parte* Mr Alec Sultana, li meta eżamina lill-attur kien stabbilixxa li dan kien qiegħed isofri minn debilità permanenti ta' 25%, Mr Frederick Zammit Maempel ma setax jistabbilixxi b'ċertezza li *s-slip disk* li qiegħed ibati minnha l-attur kienet riżultat dirett tal-incident inkwistjoni. Mr Alec Sultana, li kien eżamina lill-attur madwar erbatax-il xahar wara li seħħ l-incident, kien stabbilixxa li l-attur kellu *winging* u *slip disk*, u attribwixxa dan għall-incident inkwistjoni. Jirriżulta wkoll li minkejja li fi snin preċedenti l-attur kien ilmenta minn uġiġh fi spalltu tal-lemin, dan l-uġiġh ma kienx ġej min-nervituri, u għalhekk seta' jiġi stabbilit b'ċertezza li l-*winging* u l-konsegwenzi l-oħra kollha li beda jilmenta minnhom l-attur wara l-incident mertu tal-kawża, kienu konsegwenza diretta tal-imsemmi incident. Skont ix-xhieda tal-espert mediku *ex parte* Mr Alec Sultana, minkejja li l-attur jista' jagħmel intervent kirurġiku sabiex tiġi indirizzata l-problema tal-*winging*, madanakollu dan l-intervent huwa meqjus bħala

wieħed riskjuż, u m'hemmx iċ-ċertezza li jekk isir dan l-intervent, ir-rata ta' diżabilità permanenti li qiegħed isofri minnha l-attur ser tonqos.

Mill-provi jirriżulta wkoll li ħadd mill-impjegati tas-soċjetà konvenuta ma ngħata xi forma ta' tagħmir protettiv jew li qatt kienet saret evalwazzjoni tar-riskji għas-saħħa u s-sigurtà tal-ħaddiema f'din il-fabbrika, tant hu hekk minkejja li kien hemm għadd ta' impjegati f'din il-fabbrika, ma kien hemm l-ebda persuna addetta mis-saħħa u s-sigurtà tal-ħaddiema fuq il-post tax-xogħol. Id-diretturi tas-soċjetà konvenuta ppruvaw jiġġustifikaw dawn in-nuqqasijiet billi qalu li s-soċjetà konvenuta topera fil-qasam tal-artiġjanat u x-xogħol bl-idejn u mhux fil-qasam tal-kostruzzjoni. Donnhom riedu jargumentaw li l-obbligi tagħhom fir-rigward tal-ħarsien tas-saħħa u s-sigurtà tal-ħaddiema tagħhom kienu inqas onerużi għax dawn kienu artiġjani u mhux ħaddiema tal-kostruzzjoni. Il-Qorti tqis li l-imsemmija nuqqasijiet kienu sostanzjali u ċertament mhux traskurabbli, tenut kont tal-fatt li l-ispazju ristrett tal-fabbrika kien qiegħed jintuża minn daqstant persuni, li jinkludu mhux biss l-artiġjani li jaħdmu l-prodott, iżda wkoll ħaddiema oħra fil-fabbrika, il-ħaddiema tal-*coffee shop*, u l-vizitaturi li jżuru l-fabbrika ta' kuljum. Huwa evidenti li s-soċjetà konvenuta naqset milli tosserva l-aktar obbligi bażiċi imposti fuqha f'dan ir-rigward, dik li tipprovdi *a safe place of work* u dik li tipprovdi *a safe system of work*, meta fi spazju daqstant ristrett ippretendiet li l-attur jagħmel il-manuvra li jqandel minn taħt struttura mwħalla mal-ħajt u li tesporġi 'l barra, u jerfa' fuq spallejh xkora tal-25 kilo mingħajr ir-riskju prevedibbli li faċilment seta' jwegġa'. Is-sentenza fl-ismijiet **Frederick Sammut**

et vs. Direttur Dipartiment tal-Protezzjoni Ċivili et³⁰, indirizzat proprju l-obbligi partikolari ta' min iħaddem, meta qalet:

“Kull min iħaddem għandu jagħmel dan l-eżerċizzju billi jottempera ruħu madmirijiet generali li jadotta prekawzjonijiet xierqa bħala *bonus paterfamilias*, u għalhekk, f'kull żmien u f'kull aspett li għandu x'jaqsam max-xogħol, għandu jagħmel dawk l-arranġamenti xierqa għall-ippjanar effettiv, organizzazzjoni, kontroll, monitoraġġ u revizjoni kritika tal-miżuri preventivi u protettivi. Dan jinkludi li jiġi kkonsidrat kemm in-natura tal-attivitajiet tax-xogħol billi tingħata l-informazzjoni u t-taħriġ meħtieġa skont il-liġi; li jara li jiġi pprovdut post sigur fejn isir it-taħriġ; li tingħata l-għodda adegwata u l-ilbies kollu protettiv meħtieġ; kif ukoll li tali għodda hekk adattata tiġi użata u lbies attwalment użat, b'dan li anki kieku jingħata l-ilbies u apparat protettiv kollu (li mhux il-każ odjern), xorta waħda l-prinċipal għandu jara li l-apparat jiġi effettivament użat.”

Jirrizulta li f'dan il-każ, minkejja li wieħed mid-diretturi tas-soċjetà konvenuta li xehed f'din il-kawża, qal li xogħlu kien li jagħmel supervizjoni tax-xogħol u tal-ħaddiema kollha li kien hemm *fix-shop floor* tal-fabbrika tas-soċjetà konvenuta, ma kienx hemm ippjanar effettiv u organizzazzjoni adegwata tal-ispazju disponibbli, sabiex jiġu evitati inċidenti li setgħu jaffettwaw is-saħħa u s-sigurtà tal-ħaddiema u ta' persuni oħra li jkunu fil-fabbrika. Id-dirigenti tas-soċjetà konvenuta kellhom obbligu li jagħmlu evalwazzjoni tar-riskji kollha għas-saħħa tal-ħaddiema, speċjalment meta fi spazju daqstant żgħir u ristrett riedu jsiru daqstant attivitajiet. Iżda minn dan kollu jirrizulta li ma sar xejn, b'mod li ġiet ippruvata b'mod ċar il-konnessjoni bejn in-nuqqasijiet tas-soċjetà konvenuta u l-inċident li kellu l-attur. Il-Qorti kkonsidrat li l-inqas ħaġa li setgħet issir min-naħa tas-soċjetà konvenuta, kienet li titwaħħal senjaletika li tindika li wieħed għandu joqgħod attent meta jitbaxxa f'ċertu postijiet fil-fabbrika. Altrimenti kellu jinstab spazju aktar adegwat għall-ħażna tal-materja prima.

³⁰ Q.A., 24.11.2017.

F'deċiżjoni oħra fl-ismijiet **Fenech et vs. Chairman tal-Malta Drydocks et**³¹, dwar l-obbligi ta' min iħaddem intqal:

“Dwar in-natura tad-dmir impost fuq min iħaddem, il-Qrati tagħna ripetutament jinsistu fuq id-dmir ta' min iħaddem li jipprovdi '*a safe place of work*' iżda rari kienu jidhlu fil-kwistjoni jekk in-nuqqas ta' min iħaddem li hekk jipprovdi jkunx aġir bi ksur ta' obbligu kuntrattali jew aġir delittwali. Li hu żgur hu li l-Qrati tagħna dejjem jikkellmu fuq 'doveri' u 'obbligazzjonijiet' ta' min iħaddem, bħallikieku fuq dan hemm rabta kuntrattwali mal-ħaddiem li jipproteġieh. Fil-kawża **Sultana vs Spiteri** deċiża mill-allura Qorti tal-Kummerċ fiit-28 ta' Mejju, 1979, ġie osservat li min iħaddem għandu d-dover li jara li l-post tax-xogħol ikun dejjem fi stat raġonevoli ta' sigurezza għal min ikun qed jaħdem, obbligu speċifiku u determinat li donnu joħroġ mill-isfera tal-kunċett ta' *neminem laedere*, involut fir-responsabbiltà taħt delitt u kważi-delitt. Il-Qrati tagħna espandew fuq dan l-obbligu ta' min iħaddem, u jinsistu fuq id-dover tiegħu li jipprovdi attrezzi u makkinarju sikur, post tax-xogħol nadif u ħieles minn perikolu, sħarriġ u superviżjoni tal-ħaddiema, manutenzjoni regolari fuq kull biċċa magna, u diversi obbligi relatati marbuta man-natura tax-xogħol (ara per eżempju il-kawża **Galea vs Meilaq noe**, deċiża mill-Prim Awla tal-Qorti Ċivili fis-27 ta' Ġunju, 2007). Intqal ukoll li huwa dmir ta' min iħaddem “*to provide a safe system of work, and that in planning a system of work, the employer must take into account the fact that workmen become careless about risks involved in their daily work*” – **Borg vs Wells noe**, deċiża mill-allura Qorti tal-Kummerċ fid-9 ta' Settembru 1981. Minn dan jidher li malli jiġi ffirmat kuntratt ta' impjieg bejn min iħaddem u l-ħaddiem, jitwieled f'tal-ewwel obbligu li jieħu ħsieb l-inkolumità tal-ħaddiem, b'mod li dan l-obbligu jista' jitqies bħala parti mit-termini tal-istess kuntratt.”

Fid-dawl ta' dawn il-prinċipji legali li joħroġu mill-ġurisprudenza tal-Qrati tagħna, din il-Qorti tqis li s-soċjetà konvenuta għandha tinzamm responsabbli għall-akkadut u għad-danni kollha sofferti mill-attur minħabba li jirrizulta li kienu d-diversi nuqqasijiet tagħha li wasslu għall-incident mertu ta' din il-kawża. Il-Qorti hawnhekk tagħmel riferiment għal osservazzjoni li saret mill-avukat difensur tal-attur fin-nota ta' sottomissjonijiet tiegħu, fejn gústament

³¹ Q.A., 03.12.2010.

irrimarka li s-socjetà konvenuta għamlet tajjeb li ppruvat timmassimizza l-ispazju disponibbli għaliha, iżda ma kienx tajjeb li dan sar a skapitu tas-saħħa u s-sigurtà tal-ħaddiema tagħha.

Damnum Emergens:

L-attur ma ressaq l-ebda provi dwar danni attwali sofferti minnu, bħal visti għand it-tobba jew eżamijiet mediċi, mediċini eċċ, li kellu jħallas tagħhom minħabba l-incident inkwistjoni. Għalhekk il-Qorti, in vista tan-nuqqas ta' provi fir-rigward, qiegħda tqis li l-pretensjonijiet tal-attur huma limitati għal-likwidazzjoni tat-telf ta' qligħ futur in vista tal-fatt li wara l-imsemmi incident l-attur kellu saħansitra jieqaf mill-impjeg tiegħu mas-socjetà konvenuta.

Lucrum Cessans:

F'sentenza fl-ismijiet **Emmeline Cini vs. Antione Cachia**³², il-Qorti qalet:

“Għalhekk il-Qorti għandha l-obbligu li teżamina t-telf ta' qligħ futur minħabba l-inkapaċità, it-telf ta' paga jew qligħ ieħor attwali li jinkorri fih id-dannegġjat; u dak it-telf ta' qligħ futur, ossia *lucrum cessans*, li d-dannegġjat ikun prekluz li jużufuwixxi minnu minħabba l-event sinistru kawża tal-għemil dirett tad-dannegġjant.”

Fis-sistema legali tagħna il-kwantifikazzjoni tad-danni hija dejjem fid-diskrezzjoni tal-ġudikant, u għalkemm hija regolata minn ċerti prinċipji, dawn

³² P.A., 18.02.2013.

mhumieq assoluti. F'deċiżjoni fl-ismijiet **Paul Debono vs. Malta Drydocks**³³,
għe stabbilit illi:

“Id-determinazzjoni tal-kwantum tar-rizarċiment hi ċertament fis-sistema legali tagħna spirata mir-regola stabbilita fl-artikolu 1045 tal-Kodiċi Ċivili. Fir-rigward tal-*lucrum cessans* dan jinvolvi telf ta' qliegħ futur minħabba l-inkapaċità. Il-liġi imbagħad tħalli fid-diskrezzjoni tal-Qorti biex, valjati ċ-ċirkostanzi tal-każ, ix-xorta u grad ta' inkapaċità, u l-kondizzjoni tal-parti danneġġjata tistabbilixxi s-somma rizarċitorja. Innegabilment, però, il-metodu ta' din il-valutazzjoni tad-dannu lill-persuna minn dejjem ikkostitwiet il-problema l-aktar spinuża, kif hekk jirriżulta minn sempliċi raffront tad-diversi deċiżjonijiet in materja.”

Illi mill-provi jirriżulta li fiż-żmien meta seħħ l-incident, l-attur kellu salarju ta' €403.41 fil-ġimgħa, li kif jidher mill-kopja tal-FS3 esebita *a fol.* 20, fil-perijodu bejn l-1 ta' Jannar, 2015 u d-19 ta' Novembru, 2015, l-attur irċieva salarju gross ta' €19,898.48, li minnhom iridu jitnaqqsu t-taxxa u l-kontribuzzjonijiet tas-Sigurtà Soċjali, sabiex b'hekk jirriżulta li l-attur kellu dħul nett ta' €15,843.22 fuq perijodu ta' sitta u erbgħin ġimgħa xogħol. Dan ifisser li kieku l-attur ħadem perijodu ta' tnejn u ħamsin ġimgħa xogħol, id-dħul nett tiegħu għal dik is-sena kien ikun ta' bejn wieħed u ieħor €17,909.73.

Is-salarju tal-attur irid jiġi aġġustat abbażi tal-għoli tal-ħajja għall-perijodu kollu tal-*multiplier*³⁴, sabiex b'hekk il-Qorti qiegħda tikkomputa s-salarju medju li l-attur kien jirċievi li kieku baqa' jaħdem fis-somma ta' €17,909.73 + €19,800.99 / 2 = €18,855.36. Huwa dan l-ammont ta' salarju bażiku li l-Qorti ser tiegħu għall-fini tal-komputazzjoni li trid tagħmel.

³³ P.A., 27.04.2005.

³⁴ F'sentenza tal-Qorti tal-Appell tad-19.05.2000 fl-ismijiet **Joseph Galea vs. Charles Fenech pro et noe**, il-Qorti qalet illi: “[m]eta d-danni jirrapprezentaw kumpens għal telf futur, il-Qorti trid tiegħu in konsiderazzjoni l-effetti li l-inflazzjoni jkollha fuq l-introjtu perċepit fid-data tal-incident proġettat fuq firxa ta' snin magħżula bħala l-*multiplier*.” Bħala rata ta' inflazzjoni annwali qed tittiehed ir-rata ta' 0.96%, li hija r-rata medja tal-inflazzjoni f'dawn l-aħħar 5 snin skont l-NSO {1.38% (2013) + 0.31% (2014) + 1.10% (2015) + 0.64% (2016) + 1.37% (2017) ÷ 5 = 0.96%}.

Il-*multiplier* huwa fattur pjuttost diskrezzjonali, għalkemm bħala regola huwa generalment aċċettat li għal persuna fl-età ta' erbgħa u ħamsin (54) sena, li hija l-età li kellu l-attur fis-sena meta seħħ l-inċident, il-*multiplier* adottat għandu jkun ta' 11, tenut kont li persuna fl-età tal-attur huwa mistenni jaħdem almenu sakemm ikollu ħamsa u sittin (65) sena sabiex jilħaq età pensjonabbli. F'sentenza fl-ismijiet **John u Laura konjugi Ransley vs. Edward u Lydia konjugi Restall**³⁵, il-Qorti qalet:

“Hawnhekk għandna fattur pjuttost diskrezzjonali. Il-metodu ta' likwidazzjoni tad-danni kien għal żmien twil ibbażat fuq il-prinċipji enunċjati fil-kawża **Butler vs Heard** deċiża mill-Qorti tal-Appell Ċivili Superjuri fit-22 ta' Settembru, 1967. F'dik il-kawża intqal li fid-determinazzjoni tal-*multiplier* wieħed irid jieħu in kunsiderazzjoni *‘chances and changes of life’*, b'mod li dan il-*multiplier* ma jwassalx lid-dannegġjat li jieħu kumpens daqs li kieku baqa' jaħdem sad-data li jirtira, iżda l-figura tiġi mnaqqsa biex b'hekk ikun ittiegħed kunsiderazzjoni l-fatt li l-persuna dannegġjata setgħet, fil-kors normali tal-ħajja tagħha, ma waslitx qawwija u sħiħa sal-età tal-pensjoni.

...

Hawn għalhekk naraw element diskrezzjonali li qed jingħata lill-ġudikant. Il-liġi ma trid li l-kumpens ikun biss riżultat ta' eżerċizzju matematiku – għalkemm tali eżerċizzju jkun wieħed siewi u jwassal għal ċerta uniformità fil-likwidazzjoni tad-danni kif effettivament ġara wara s-sentenza ta' **Butler vs Heard**, b'danakollu l-ġudikant għandu jzomm quddiem għajnejh aspett aktar wiesa' tal-problema u fl-ammont li finalment jakkorda bħala danni għat-telf futur – dawk li fil-gergo huma magħrufa bħala *'lucrum cessans'* jipprova jimprimi sens ta' ġustizzja billi mhux biss iħares lejn l-interessi tad-dannegġjat iżda billi wkoll jittiegħed in kunsiderazzjoni dak li kkawża d-dannu.”

Fil-każ odjern ġie stabbilit mill-espert mediku ġudizzjarju Mr Frederick Zammit Maempel, li b'konsegwenza tal-inċident mertu tal-kawża l-attur qiegħed isofri minn debilità permanenti fil-grad ta' 18%, liema rata ta' debilità permanenti hija sostanzjalment differenti minn dik stabbilita mill-konsulent ortopediku ex

³⁵ P.A., 10.05.2005.

parte Mr Alec Sultana, li kien ikkonkluda li l-attur qiegħed isofri minn debilità permanenti ta' 25%. Għal din il-varjazzjoni fir-rata ta' diżabilità permanenti ngħatat spjegazzjoni miż-żewġ esperti mediċi anki waqt l-eskussjoni li saritilhom. Il-Qorti m'għandhiex dubju mill-korrettezza tal-konklużjonijiet tal-imsemmija esperti mediċi, imma in vista tal-fatt li l-espert mediku ġudizzjarju Mr Frederick Zammit Maempel kien l-espert mediku li eżamina l-aħħar lill-attur, madwar sentejn wara l-incident, il-Qorti ser tkun qiegħda tadotta r-rata ta' debilità permanenti ffissata mill-espert mediku ġudizzjarju, minħabba li d-debilità riskontrata minnu jidher li l-attur ser jibqa' jsofri minnha b'mod permanenti.

L-evolviment ġuriprudenzjali f'kawżi ta' din ix-xorta, wassal għal żvilupp ieħor importanti f'komputazzjonijiet ta' din ix-xorta, dak li jitnaqqas 20% għal-*lump sum payment* minħabba li l-ħlas lill-attur sejjer isir permezz ta' pagament ta' darba. Żvilupp ieħor huwa dak li jitnaqqas 2% minn dawn l-20% f'każ li lill-Qorti jirriżultalha li xi parti jew oħra kkontribwiet għal xi dewmien fil-proċeduri. F'dan il-każ ma jirriżultax li kien hemm xi dewmien attribwibbli lil xi parti jew oħra, tant hu hekk li s-sentenza ser tkun qiegħda tingħata madwar tliet snin wara li nbdew dawn il-proċeduri u għalhekk m'għandu jkun hemm l-ebda tnaqqis bħal dan.

Is-salarju medju ta' €18,855.36 x *multiplier* ta' 11 x 18% diżabilità permanenti sofferta mill-attur, iwasslu għal ċifra ta' €37,333.62 li meta ridotta b'20% (*lump sum payment*), tiġi disgħa u għoxrin elf, tmien mija u sitta u sittin Euro u disgħin ċenteżmu (€29,866.90). Dan huwa l-*lucrum cessans* li ser jiġi likwidat mill-Qorti, liema danni għandhom jiġihallu mis-soċjetà konvenuta lill-attur.

Decide

Għaldaqstant għar-raġunijiet hawn fuq mogħtija, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi din il-kawża kif ġej:

- 1. Tiċhad l-eċċezzjonijiet kollha tas-soċjetà konvenuta;**
- 2. Tiddikjara u tiddeċiedi illi s-soċjetà konvenuta hija unikament responsabbli għall-inċident li seħħ fl-20 ta' Novembru, 2014 fil-*factory floor* tal-istess soċjetà konvenuta, f'liema inċident l-attur sofra diżabilità permanenti;**
- 3. Tillikwida d-danni sofferti mill-attur b'riżultat tal-inċident hawn fuq imsemmi fis-somma ta' disgħa u għoxrin elf, tmien mija u sitta u sittin Euro u disgħin ċenteżmu (€29,866.90);**
- 4. Tikkundanna lis-soċjetà konvenuta tħallas l-ammont ta' danni hekk likwidati a favur tal-attur.**

Bl-ispejjeż u bl-imgħaxijiet legali mid-data tas-sentenza sad-data tal-ħlas effettiv, kontra s-soċjetà konvenuta.

Moqrija.